

Ключови думи:

*Административно
материално право – спе-
циална част, администра-
тивно стопанско право,
административно право на
гражданите, администра-
тивно стопанско право,
административно терито-
риално право*

Keywords:

*Administrative
Business Law, Administrative
Law of the Citizens,
Administrative Non-
profit Law, Administrative
Territorial Law, Special
Administrative Law*

**Prof. Raina Nikolova,
Dr. Habil.**

*Member of the Law
Department of New
Bulgarian University*

e-mail: rnikolova@nbu.bg

*Professor of Administrative
Law*

*Areas of specialization:
administrative law, media
law, copyright law.*

*Author of monographs and
articles in professional
periodicals in Bulgaria and
abroad.*

*Former Member of the
Council for Electronic Media
of the Republic of Bulgaria.*

Raina Nikolova

An Attempt at a New Systematization of the Studying Course of the Special Administrative Law

*The article analyzes in historical con-
text the systematization of the academic
discipline, studying the administrative material
law – special part. The author makes a
new systematization of the course Special
Administrative Law by using the three state-
forming elements – population, territory, state
power – as a distinguishing criterion. This new
systematization is as follows: the Administrative
law of citizens, the Administrative Territorial
law, the Administrative Business law, the
Administrative Non-profit law.*

<https://doi.org/10.33919/yldnbu.19.9.3>

Райна Николова

Опит за една нова систематизация на учебната дисциплина, изучаваща административното материално право – специална част

Статията анализира в исторически аспект систематизацията на учебната дисциплина, изучаваща административното материално право – специална част. Авторът класифицира курса, като използва за разграничителен критерий трите държаво-формиращи елемента – население, територия, държавна власт: административно право на гражданите, административно териториално право, административно стопанско право, административно нестопанско право.

Увод

Приемането на Конституцията от 1991 г. породило развитието на нови обществени отношения, свързани предимно с разгръщането на стопанската дейност в Република България. Тяхното регулиране от административното право доведе до приемането на значителен обем нормативни актове. Към 1 януари 1960 г. българското административно законодателство съдържа не повече от 30 административни специализирани нормативни акта със законов статус, част от които са ангажирани с въвеждането на държавен монопол в областта на петролните продукти, тютюна, санитарно-аптечната дейност, електро-стопанството и електро-промишлеността, кинематографията, книгопечатането, производството на спирт, спиртни питиета, плодови ракии и вино, както и върху други дейности¹. През 70-те години на XX в. са налице приблизително 45 административни закона. Към 1 януари 1990 г. административните закони в България наброяват около 75. През 1996 г. действат приблизително 90 административни законови акта. Към 1 януари 2015 г. българската правна система съдържа

¹ Михайлова, Е. Тоталитарната държава и право в България (1944–1989). С.: Нов български университет, 2016, 202–203.

190 административни законови акта. Към 1 януари 2020 г. нормативните актове със специализирано съдържание в областта на административното материално право наброяват около 220.

Фигура 1

Анализът показва значително нарастване на законовите актове в областта на административното материално право – специална част след присъединяването на Република България към Европейския съюз (ЕС). За 20-годишен период (от декември 1995 г., когато по време на третата среща на държавните и правителствени ръководители в рамките на Европейския съвет в Мадрид е връчена молбата на Република България за членство в ЕС, до издаването на последния учебник по административно право – специална част през 2015 г.) броят на законовите актове от всички сфери на административното право – специална част се е увеличил над 2 пъти, а за почти 30-годишния период от приемането на сега действащата конституция до настоящия момент – 3 пъти.

Причината за същественото нарастване на административното законодателство са:

1. глобализацията на човешките отношения и промените в обществено-политическия ни живот през последните 30 години, включително и членството на страната в Европейския съюз;
2. развитието на стопанските обществени отношения в България и въвеждането на стандартите на Общностния пазар по отношение на търговската дейност;
3. некачествената нормотворческа дейност на етапа на планирането на законопроектите от страна на Народното събрание и Министерски съвет и оценката на въздействието на законите;

4. отсъствието на кодификация² на нормативната уредба.

Изброените фактори и неотчитането на някои специфики на правните подотрасли са основание за недоброто структуриране на учебната дисциплина „Административно право (специална част)“, отсъствието ѝ от учебния план по подобаващ начин³, не съвсем качествено ѝ препо-

² Противниците на кодификацията поддържат най-общо следните аргументи: 1) многообразието от принципи и административно-правни институти, които функционират в този подотрасъл на правото; 2) прекомерната концентрация на правомощия по повод създаването на подзаконовни норми е неприемливо поради наличието на множество компетентни органи, които упражняват изгълнителна власт; 3) твърде голяма подвижност на административното законодателство; 4) огромното количество административни норми, които е невъзможно да се съберат в един юридически акт. Примерите за кодификация на законодателството в областта на административното материално право – специална част в Съединените американски щати и Република Филипини показват, че тези проблеми са преодолени.

Кодексът на федералните регламенти (Code of Federal Regulations, CFR) от 1938 г. е кодификация на общите и постоянните разпоредби, публикувани във Федералния регистър от отделите на ведомства и агенции на федералното правителство на Съединените щати. CFR е разделен на 50 глави, които представляват различни области, подлежащи на федерална административна регулация, както следва: 1. Общи разпоредби; 2. Безвъзмездни средства (грантови схеми) и споразумения; 3. Президентът; 4. Отчетност; 5. Административен персонал (държавна служба); 6. Вътрешна сигурност; 7. Земеделие; 8. Чужденци и националност; 9. Животни и животински продукти; 10. Енергетика; 11. Федерални избори; 12. Банки и банкова дейност; 13. Бизнес кредити и помощ; 14. Аеронавтика и Космос; 15. Вътрешна и външна търговия; 16. Търговски практики; 17. Стокови и фондови борси; 18. Опазване на околната среда и водните ресурси; 19. Митнически задължения; 20. Придобивки за служителите; 21. Храни и лекарства; 22. Външни отношения; 23. Пътища; 24. Жилища и градско развитие; 25. Индианци; 26. Приходи; 27. Алкохол, тютюневи изделия и огнестрелно оръжие; 28. Съдебна администрация; 29. Трудови отношения; 30. Минерални ресурси; 31. Парични средства и финанси; 32. Национална отбрана; 33. Плаване и плавателни води; 34. Образование; 35. Преди се е отнасял до Панамския канал; 36. Паркове, гори и публична собственост; 37. Патенти, търговски марки и авторски права; 38. Пенсии, бонуси и помощи за ветераните; 39. Пощенски услуги; 40. Опазване на околната среда; 41. Обществени договори и управление на собствеността; 42. Обществено здраве; 43. Вътрешен ред и сигурност; 44. Управление на кризи и аварийна помощ; 45. Обществени социални грижи; 46. Корабоплаване; 47. Телекомуникации; 48. Федерална система за регулиране на придобиването; 49. Транспорт; 50. Дива природа и риболов.

Административният кодекс на Република Филипини от 1987 г. съдържа следните отрасли, обособени в съответните глави: I. Външни работи; II. Финанси; III. Правосъдие; IV. Земеделие; V. Благоустройство и пътища; VI. Образование, култура и спорт; VII. Труд и заетост; VIII. Национална отбрана; IX. Здравеопазване; X. Търговия и индустрия; XI. Аграрна реформа; XII. Местна власт; XIII. Туризъм; XIV. Околна среда и природни ресурси; XV. Транспорт и комуникации; XVI. Социални грижи и развитие; XVII. Бюджет и управление; XVIII. Наука и технология.

³ В разпоредбата на чл. 4, ал. 2, т. 6 от Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността „Право“ и професионална квалификация „юрисист“, приета с Постановление на Министерски съвет № 82 от 26.4.2017 г., обн., ДВ, бр. 35 от 2.5.2017 г., се въвежда нова учебна дисциплина „Административно право (специална част)“ с минимален хорариум 60 часа. За съжаление без мотиви с Постановление на Министерски съвет № 110 от 28.5.2020 г. се отменя Постановление № 82 на Министерския съвет от 2017 г. за приемане на Наредба за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по специалността „Право“ и професионална квалификация „юрисист“ (обн., ДВ, бр. 35 от 2017 г.; изм. и доп., бр. 69 от 2017 г.) и Наредбата за единните държавни изисквания за придобиване на висше образование по

даване и др. Всичко това показва, че университетите, които предоставят образователна услуга по специалността „Право“, не успяват адекватно да отговорят на съвременните потребности на студентите да получават задълбочена подготовка по учебен предмет, далеч надхвърлящ представата ни за изброяване на по-важните законодателни актове и бегло препускане през съществени административно-правни институти с най-пряко отношение към политиките⁴ на Европейския съюз. По тази причина актуализацията на систематизацията на учебната дисциплина не търпи отлагане. Настоящата студия ще направи опит за такава нова класификация, като ще анализира историко-правните аспекти на този въпрос, развитието на обществените отношения, тласкащи усъвършенстването на учебния процес, критериите за извършването на тази нова систематизация.

1. Систематизацията на административното право – специална част в научната литература

Концепцията за структурирането на учебния предмет по административно право – специална част в България е повлияна изцяло от съветската наука в периода на 60-те години на XX в. – началото на XXI в.⁵, която съгласно Конституцията на СССР от 1936 г. предвижда публичната администрация да упражнява пълен държавен контрол спрямо всички дейности и услуги, извършвани от гражданите и техните организации:

специалността „Право“ и професионална квалификация „юрист“, приета с Постановление № 82 на Министерския съвет от 2017 г. (обн., ДВ, бр. 35 от 2017 г.; изм., бр. 41 от 2018 г. и бр. 46 от 2019 г.).

⁴ Основните политики на ЕС са фокусирани в следните области: митнически съюз; конкуренция; парична политика на държавите, чиято парична единица е еврото; опазване на морските биологични ресурси в рамките на общата политика в областта на рибарството; обща търговска политика; вътрешен пазар; социална политика; икономическо, социално и териториално сближаване; селско стопанство и рибарство, с изключение на опазването на морските биологични ресурси; околна среда; защита на потребителите; транспорт; трансевропейски мрежи; енергетика; сигурност и правосъдие; обществено здраве; опазване и подобряване на човешкото здраве; промишленост; култура; туризъм; образование, професионално обучение, младеж и спорт; гражданска защита; административно сътрудничество. Изграждането на митнически съюз и прилагането на общи правила, които да регламентират този тип административна дейност е необходимо и с оглед на това, че митата са основен приходоизточник в бюджета на ЕС. Симеонов, А. Митнически съюз и обща митническа администрация на Европейския съюз. В: 10 години България в Европейския съюз – въздействие върху развитието на публичните политики и законодателството. С.: Нов български университет, 2018, 185.

⁵ Студеникин, С. С. Съветското административно право. (Прев. от рус. Ив. Дермеджиев, Г. Костадинов). С.: Наука и изкуство, 1951.

Веремеенко, И. Концепция предмета советского административного права и необходимость её коррекции. Москва: Вестник Московского университета МВД России, 2, 2008, 67.

Систематизация на съветското и руското административно право – особена част			
1964 г.⁶	1977 г.⁷	1985 г.⁸	2013 г.⁹
Управление на народното стопанство на СССР	Управление на народното стопанство	Управление на народното стопанство	Държавно управление в сферата на икономиката и финансите
Управление на промишлеността	Управление на промишлеността	Управление на промишлеността	Държавно управление в сферата на антимонополната дейност
Управление на капиталното строителство	Управление на капиталното строителство	Управление на капиталното строителство	Държавно управление в областта на промишлеността и енергетиката
Управление на селското стопанство	Управление на селското стопанство	Управление на селското стопанство и на други отрасли на агро-промишлените комплекси	Управление на агро-промишлените комплекси
Управление на горското стопанство	Управление на опазването на недрата и природните ресурси	Управление в областта на използването и опазването на природните ресурси	Държавно управление в областта на природните ресурси
–	–	–	Държавно управление в областта на финансите

⁶ Алехин А. П., Барышев М. И., Бесчеревных В. В., Василенков П. Т., Васильев Р. Ф., Козлов Ю. М., Цыпкин С. Д., Под ред.: Козлов, Ю. М. Советское административное право. Особенная часть: Учебник. Москва: Госюриздат, 1964.

⁷ Бахрах Д. Н., Додин Е.В., Здри Я. А., Конин Н. И., Манохин В. М., Новоселов В. И., Химичева Н. И., Чехарин И. М., Под ред.: Манохин В. М. Советское административное право. Учебник. Москва: Юридлит., 1977

⁸ Алехин А. П., Бесчеревных В. В., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М., Кузьмичева Г. А., Мальков В. В., Побежимова Н. И., Фролов Е. С., Под ред.: Козлов Ю. М. Советское административное право. Учебник. Москва, Юридлит., 1985.

⁹ Братановский, С. Н. Административное право. Особенная часть: учебник. Москва: Директ-Медиа, 2013.

Управление на транспорта и комуникациите	Управление на стопанското обслужване на социалистическите организации и населението (транспорт, комуникации, търговия и обществено хранене, материално-техническо снабдяване на селското стопанство, жилищно-комунално стопанство, битово обслужване на населението)	Управление на пътищата и комуникациите	Държавно регулиране на транспорта
Управление на вътрешната търговия		Управление на вътрешната търговия и общественото хранене	Държавно управление на комуникациите ¹⁰
Управление на жилищно-комуналното стопанство		Управление на жилищно-комуналното стопанство и битово обслужване	–
–	Управление на държавната стандартизация в народното стопанство	–	–
Управление на социално-културното строителство	Управление на социално-културното строителство	Управление на социално-културното строителство	Държавно управление в социално-културната сфера
Управление на народното образование	Управление на народното образование	Управление на народното образование	Държавно управление на образованието и науката
Управление в областта на организацията на научната работа	Управление на науката	Управление в областта на науката	
Управление в областта на културата	Управление на културата	Управление в областта на културата	Държавно управление в областта на културата
Управление в областта на здравеопазването	Управление на здравеопазването, физическата култура и спорта	Управление на здравеопазването	Държавно управление на здравеопазването

¹⁰ Имат се предвид телефонни, пощенски и други комуникации.

Управление в областта на социалното осигуряване	Управление на социалното осигуряване	Управление на социалното осигуряване	Държавно регулиране на социалната защита на гражданите
Управление в областта на административно-политическата дейност на съветската държава	Управление в областта на административно-политическите дейности	Управление на административно-политическите области	Държавно управление в административно-политическата сфера
Управление в областта на отбраната на СССР	Управление на отбраната на страната	Управление в областта на отбраната на СССР	Държавно управление на отбраната ¹¹ на Руската федерация
Управление на защитата на държавната сигурност на СССР	Управление на защитата на държавната сигурност	Управление в областта на защитата на държавната сигурност	Правни основи за обезпечаване сигурността на Руската федерация ¹²
Управление в областта на защитата на обществения ред	Управление на вътрешните работи	Управление в областта на вътрешните работи	Държавно управление в областта на вътрешните работи
Управление в областта на съветското правосъдие	Управление на правосъдието	Управление в областта на правосъдието	Държавно управление в областта на правосъдието
–	–	–	Държавно управление в областта на митническата дейност

¹¹ Включва защита на държавната граница и военна организация на държавата: въоръжените сили, военно-промишлените и научни комплекси.

¹² Съдържа контраразузнавателната дейност, борбата с тероризма, борбата с престъпността, разузнавателна дейност, гранична дейност, осигуряване на информационната безопасност, защита на държавните тайни, защита на държавата.

Управление в областта на външните отношения на СССР	Управление в областта на външните отношения	Управление в областта на външните работи	Държавно управление в областта на външните работи
	Управление на външно-политическата дейност	Управление в областта на чуждестранните отношения	
	Управление на външно-икономическите връзки	Управление на външната търговия и външните икономически връзки	
	Управление на културните и научно-техническите връзки с чуждите страни	Управление на външните научно-технически и културни връзки	
–	Управление в областта на междуотрасловата координация	Междуетраслово държавно управление	–
	Управление на държавното планиране	Управление на държавното планиране	
	Управление на регистрацията и статистиката	Управление на регистрацията и статистиката	
Управление в областта на финансите и кредита Управление в областта на финансите и кредита	Управление на финансите и ценообразуването	Управление на финансите, кредита и ценообразуването	–
–	–	Управление на материално-техническото снабдяване	–
	–	Управление на държавната стандартизация	
	–	Управление на изобретенията и откритията	

–	Управление на трудовите ресурси, нормирането и заплащането на труда	–	–
---	---	---	---

Таблица 1

През 1960 г. систематизацията на учебната дисциплина административно право – специална част в България се основава на познатия съветски модел, който предвижда подотрасли от областта на управление на народното стопанство, управление в социално-културната област и административно-политическата област. Подобна е подредбата през 70-те години на XX в., като тогава се въвежда и понятието „междуетраслово управление“, включващо различни административно-правни режими. След приемането на Конституцията от 1991 г., в средата на 90-те години на XX в., административно-правната теория¹⁰ се спира на следните подотрасли на административното право – специална част, макар и неизчерпателно изброени: военно-административно право; полицейско право; благоустройствено право; екологично право; строително право; стопанско-административно право; горско право; водно право и др. В по-ново време систематизацията е направена с някои допълнения в областта на държавните помощи, публично-частното партньорство, концесиите, обществените поръчки, достъпа до обществена информация:

¹³ Дерменджиев, И., Д. Костов, Д. Хрусанов. Административно право. Обща част. С.: Тилиа, 1996, 41.

Систематизация на българското материално административно право – специална част		
1960 г. ¹⁴	1973 г. ¹⁵	2015 г. ¹⁶
Управление на народното стопанство:	Управлението на народното стопанство:	–
промишленост	промишленост	–
селско стопанство	селско стопанство и природни богатства	
енергийни източници	–	управление в областта на енергетиката
природни богатства	–	–
търговия	търговия	–
транспорт	транспорт, пътища и съобщения	управление на транспорта и пътищата
съобщения		електронни съобщения
капитално строителство	–	–
–	комунално стопанство, услуги и занаятчийска дейност	–
Управление в социално-културната област:	Управлението на културното строителство:	–
планово изграждане на населените места	планово изграждане (благоустройство) на населените места ¹⁷	управление на устройството на територията
комунално стопанство	–	–
просвета	народна просвета	управление на образованието
–	научноизследователска работа	–
култура	изкуства и култура	управление на културата
–	младеж, физическа култура, спорт и туризъм	управление на спорта и туризма
–	Управлението на народното здраве и социалните грижи:	–
здравеопазване	здравеопазване	административно-правен режим на здравеопазването
социални грижи	социални грижи	–
Административно-политическа област:	Управлението в областта на външните отношения:	–

¹⁴ Стайнов, П., А. Ангелов. Административно право. Специална част. С.: Наука и изкуство, 1954.

¹⁵ Костадинов, Г., И. Дерменджиев, А. Воденичаров. Административно право. Специална част. С.: Наука и изкуство, 1973.

¹⁶ Сивков, Ц., Д. Зиновиева, Г. Димитров, Е. Панайотова, Р. Николова, С. Янкулова, Г. Чернева, К. Милчева. Административно право: специална част: курс лекции. С.: Сиби, 2015.

¹⁷ Архитектурната дейност представлява част от националната култура.

външни работи	външнополитически отношения външноикономически отношения	управление на външните отношения
–	Управлението в областта на обществения строй, собстве- ността и обществения ред	–
държавна сигурност	държавна сигурност	–
обществен ред	опазване на обществения ред	управление на обществения ред
народна отбрана	народна отбрана	управление в областта на отбраната
–	правораздаване	управление в областта на правораздаването
–	Междутраслово управление:	–
	земята	административно-правен режим на територията
	защитата на природата и околната среда	административно-правен режим на опазване на околната среда
	стандартизацията, изобрета- телската дейност и качеството на стоките и услугите	административно-правен режим на изобретателската дейност
–	управлението на капиталното строителство	–
	–	административно-правен ре- жим на публично-частното партньорство ¹⁸ , концесиите ¹⁹ и обществените поръчки
		административно-правен режим на държавните помощи ²⁰
		достъп до обществена ин- формация

Таблица 2

¹⁸ Вж. по-подробно по този въпрос в Марчева, Д. Към понятието за публично-частно партньорство. Съвременно право, 5, 2007, 70–82. Марчева, Д. Административноправни аспекти на публично-частното партньорство. Съвременно право, 2, 2011, 37–57.

¹⁹ Конституционният съд се е произнесъл с Решение № 30 от 17 ноември 1998 г. по конституционно дело № 23 от 1998 г. в смисъл, че концесионният режим е несъотносим с изискванията за извършване на стопанска дейност, гарантирани от чл. 19, ал. 2 от Конституцията.

²⁰ Валериева, Г. Правомоция на Европейската комисия при отпускането на държавна помощ. De Jure, 2, 2012, 49–58. Валериева, Г. Неправомерна държавна помощ. De Jure, 1, 2013, 97–111. Валериева, Г. Елемент на държавна помощ при предоставянето на услуги от общ икономически интерес. De Jure, 2, 2013, 75–86.

Системата на административното право е научно обоснована последователност на подреждане на административно-правните институти и норми при осъществяване на изпълнителната дейност, организирана въз основа на определени принципи. Кой е принципът, въз основа на който се извършва тази систематизация?

Сравнителният и историко-правен анализ показват, че за административното право от времето на тоталитарната държава това са три основни области на обществения живот: стопанска дейност, социално-културна и административно-политическа дейност²¹. Втората и третата област на обществения живот се развиват на плоскостта на непроизводствената сфера и се свързват с различни дейности на административно-правните субекти – организации на гражданите (юридически лица), или с услугите, които предоставя на гражданите публичната администрация. Тази систематизация не съответства на развитието на съвременните обществени отношения. Тук ще посочим някои по-ясни примери, които свидетелстват за полиформатния характер на някои подотрасли на административното материално право във функционално отношение, даващи ни основание да твърдим, че е необходимо ново осмисляне на структурата на учебната дисциплина, изучаваща специализираното административно позитивно право в България.

Когато дискутираме отрасъла на административното материално право в областта на културата в онази негова част, свързана с медийната и филмовата дейност, трябва да имаме предвид, че в качеството си на продуцентска дейност тя е преди всичко бизнес начинание и като такова се свързва с творческите индустрии²². В това си проявление медийното

²¹ Стайнов, П., А. Ангелов. Цит. съч., 11.

²² Произходът на термина „творчески индустрии“ е свързан с друг, по-стар термин – „културни индустрии“, въведен през 30-те и 40-те години на XX в. в Третия райх, разглеждан след Втората световна война с отрицателна конотация до 80-те години на XX в., когато понятието е възприето от ЮНЕСКО. Културни индустрии са тези, които произвеждат и разпространяват културни продукти или услуги (член 4, параграф 5 от Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване). Конвенцията е ратифицирана със закон, приет от 40-то Народно събрание на 22.11.2006 г., обнародван в ДВ, бр. 97 от 1.12.2006 г., обнародвана, ДВ, бр. 33 от 20.4.2007 г., в сила за Република България от 18.3.2007 г.). Културни дейности, продукти и услуги са такива, които от гледна точка на тяхното специфично качество, използване или крайна цел въздействат или предават определена форма на културно изразяване независимо от търговската им стойност. Културните дейности могат да бъдат цел сами по себе си или да способстват за производството на културни продукти и услуги (член 4, параграф 4 от Конвенцията на ЮНЕСКО за опазване и насърчаване на многообразието от форми на културно изразяване). Понятието „творчески индустрии“ се появява като израз на държавната политика в Австралия и е артикулирано от Министерството на културата, медиите и спорта на Обединеното

и филмовото право са по-скоро израз на икономическите административни права на гражданите, каквито са правото на собственост, правото на стопанска инициатива, правото на труд, правото на възнаграждение и т. н., отколкото проявление на административните права в областта на културата (право на образование; право на ползване на националните и общочовешките културни ценности, както и на развитие на своята култура в съответствие с етническата си принадлежност; свобода на художественото, научното и техническото творчество) или на административните политически права на гражданите, каквито са свободата на изразяване на мнение, правото на информация. Тази особеност на феномена „култура“ с естетически и духовни, но също така икономически и социални измерения²³, налага въвеждането на някои ограничения с оглед развитието на бизнес или спрямо разпространяването от медиите търговско слово (реклама, спонсорство, радио- и телевизионен пазар, продуктово позициониране), както и относно оказването на съвместима със законодателството на Европейския съюз държавна помощ за реализирането на проекти в областта на филмопроизводството, разпространението и показата на филми от обществен интерес. Когато тези два подотрасъла не ги разглеждаме като индустрии, а като средства за удовлетворяване на духовните потребности на гражданите, тогава същите тези подотрасли попадат в нестопанската сфера на обществения живот със своя продукт „редакционно съдържание“, публичният показ на което трябва да се подчинява на съвсем различни административно-правни принципи от областта на информацията, образованието и културата.

В административно-правната теория под предмет на медицинското право се разбират обществените отношения, които възникват в сферата на здравеопазването между държавни и обществени органи, медицински специалисти, пациенти и трети лица²⁴. Разглеждано в рамките на административните материално-правни аспекти, медицинското право се състои от норми, които определят административно-правните режими на

кралство в края на 90-те години на XX в. Понякога в световен мащаб съществуват 6 модела, свързани със съдържанието и съотношението на понятията „културни индустрии“ и „творчески индустрии“. Вж. повече в Creative Economy Report 2013 Special Edition. United Nations (United Nations Development Programme, UNDP): New York and UNESCO: Paris, 2013, 20–23, достъпен на <http://www.unesco.org/culture/pdf/creative-economy-report-2013.pdf> и <http://academy.ssc.undp.org/creative-economy-report-2013>, посетен на 5.5.2020 г.

²³ Томова, Б. След държавата и пазарът, или помирението. Българската култура между държавата и пазара. С.: Институт за философски изследвания на Българската академия на науките, 2007, 29.

²⁴ Зиновиева, Д. Медицинско право. Второ издание. С.: Сиела, 2016, 21.

лечебните заведения, аптеките и дрогерите; фармацевтичната индустрия и търговия на дребно и едро, внос, износ, посредничество, регистрация на лекарствени средства; медицинско лечение на пациентите; донорство на органи и трансплантация; евтаназия; репродуктивни методи на възпроизводство; правен режим на генетичните изследвания; клинични изпитвания на лекарства и медицински научни изследвания. Отново наблюдаваме елемент на предприемаческа дейност, най-силно застъпен в зоната на фармацевтичната индустрия, както и на търговска дейност с лекарства²⁵, на здравните заведения, на аптеките²⁶ и дрогерите. Когато обсъждаме административно-правните аспекти на процеса на медицинско лечение на пациентите, донорство на органи и трансплантация; евтаназия; репродуктивни методи на възпроизводство; правен режим на генетичните изследвания; клинични изпитвания на лекарства, попадаме в сферата на нестопанския характер на дейността в областта на здравеопазването, но също така и на науката що се касае до генетичните изследвания; кли-

²⁵ „Както всяка друга стопанска дейност, и продажбата на дребно на лекарствени продукти зависи от инициативата на отделните стопански субекти“. Решение № 5 от 10.7.2008 г. по к. д. № 2 от 2008 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 65 от 22.7.2008 г. „Следователно както при прилагане на всички принципи, така и при законовото уреждане на дистрибуцията на лекарствените продукти трябва да се търси адекватната мяра за приложението на чл. 19 от Конституцията. Това се налага и от няколко фактора: първо, от сложността и спецификата на процеса на производство и разпространение на лекарствените продукти; второ, съобразяване в допустимата степен (правно и фактически) на интересите на всички участващи в процеса на производство и реализация на лекарствените продукти субекти; трето, необходимост и изискване от създаването на условия за изграждането на системата на производство и разпространение, внос и износ на лекарствени продукти, така че да бъдат удовлетворени изискванията на крайните потребители – нуждаещите се от лекарствата. [...] Следва да се има предвид, че паралелната дистрибуция е нормална и съобразена с ДФЕС, широко разпространена и тя има своето положително значение за развиването на лекарствената промишленост, за производството на лекарствените продукти, за въвеждане на иновативни продукти. Тя създава реална конкурентна среда и е инструмент за подпомагане регулирането на цените на лекарствените продукти от държавите членки, достъпът до нея позволява да се разпространяват нови лекарствени средства. В крайна сметка тя е полезна за развитието на здравеопазването и осигуряване глобално на закрилата на живота и здравето на хората, за осигуряване на конкуренцията и справедливото оценяване на лекарствените продукти“. Решение № 1 от 29.1.2015 г. по к. д. № 5 от 2014 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 12 от 13.2.2015 г.

²⁶ С административно-правното регулиране на дейността на аптеките с невъзможността на територията на здравни заведения и лечебните заведения да се откриват аптеки за продажба на лекарства на граждани се „защитават по-висши конституционни ценности, като здравето на гражданите – чл. 52, ал. 3 от Конституцията, както и гарантираната на гражданите достъпна медицинска помощ – чл. 52, ал. 1 от основния закон, в сравнение с прокламираните в чл. 19, ал. 1 и 2 от Конституцията – принцип на свободна стопанска инициатива и изискването за създаване и гарантиране на еднакви правни условия за стопанска дейност на правните субекти“. Решение № 9 от 17.6.2003 г. по к. д. № 10 от 2003 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 57 от 24.6.2003 г.

ничните изпитвания на лекарства и медицинските научни изследвания. Следователно разглеждането на този подотрасъл на административното право – специална част не е еднозначно.

В научната доктрина появата на понятието „военното административно право“ датира от 40-те години на ХХ в., когато България се включва във Втората световна война²⁷, и предметният обхват на този подотрасъл в административното материално право се разглежда като изучаване на войската във вид на отделна разновидност държавна служба, както и отражението, което войската и войната оказват върху финансовия, стопански, духовен живот на държавата и въобще върху останалата част от публичната администрация. В този смисъл административно-правният подотрасъл, свързан с осъществяване на политиката на националната сигурност на Република България²⁸, може да бъде причислен към нематериалната сфера на обществения живот. Военното административно право обаче се занимава и със стопански въпроси по повод дейността на военните предприятия, каквито са обществените отношения на експортен контрол на продукти, свързани с отбраната, и на изделия и технологии с двойна употреба; обществените отношения, свързани със забраната на химическото оръжие и относно контрола на токсичните химически вещества и техните прекурсори²⁹; обществените отношения по повод производството, търговията, съхранението, внос, износ и транзитен превоз, ремонт, бракуване и утилизация на оръжията, боеприпасите, взривните вещества и пиротехническите изделия.

Социалното право има за предмет както дейността на пенсионно-осигурителните дружества, така и предоставянето на социални помощи и на социални услуги, финансирани от държавния и общинския бюджет. Дейността на пенсионните дружества е специфична³⁰ стопанска по своя характер. Като такава тя е „законово ограничена чрез лимитативното

²⁷ Стайнов, П. Управлението на държавата пред и през война (военно-административно право). С.: Университетска печатница, 1941. Сливков, И. Военно-административно право: Ч. 1. С.: Воен.-изд. фонд, 1941.

²⁸ Сивков, Ц. Управление в областта на отбраната. В: Административно право: специална част: курс лекции. С.: Сиби, 2015, с. 196.

²⁹ Прекурсор в широк смисъл на понятието е първично, изходно вещество, от участието на което в даден естествен или технологичен процес се получават други вещества, които на свой ред могат да бъдат изходни за други процеси или крайни продукти. В по-тесен смисъл прекурсор е вещество, използвано за синтез на суровини и продукти, подлежащи на специална законова регулация.

³⁰ Решение № 7 от 31.5.2011 г. по к. д. № 21 от 2010 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 45 от 14.6.2011 г.

изброяване на инвестиционните инструменти, с които ще се преследва доходност в управлението на капитала на фондовете и чрез гарантиране на отделеност на интересите на фонда и на пенсионното дружество при използване на всеки от предвидените инвестиционни инструменти³¹. Тези отношения имат за предмет административно-правното регулиране на социалния капиталов пазар (социално, пенсионно и здравно осигуряване). Дейността по доставката на социални помощи и извършването на стопански услуги обаче има нестопански характер.

Анализът на посочените няколко примера показва, че тази двойственост на редица подотрасли изисква ново структуриране на учебната дисциплина по административно материално право – специална част, което да отговори на спецификите на тези и други сектори на държавното управление.

2. Критерии за систематизация на административното материално право – специална част

Съвременната систематизация на учебната дисциплина, посветена на административното право – специална част, трябва да следва основните съставни елементи на държавата, познати на конституционното право:

1. население;
2. територия и
3. държавна власт.

2.1. Население

При използването на този признак за целите на систематизацията на административното материално законодателство става въпрос не за цялата съвкупност от физически лица, обитаваща територията на Република България, а за отделните граждани, субекти на административното право, които се ползват с определени права и на които се възлагат конкретни задължения.

В конституционно-правен аспект изпълнителната дейност намира две основни проявления:

³¹ Решение № 2 от 20.4.2004 г. по к. д. № 2 от 2004 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 36 от 30.4.2004 г.

1. насърчаване на правата на гражданите и
2. обслужване на общия интерес чрез въвеждането на ограничения под формата на задължения.

Конституцията на Република България от 1991 г. поставя във фокуса на своето внимание изграждането на държавен интегритет чрез стимулиране на основните права на гражданите. В качеството си на субекти на административното право гражданите разполагат с административни права, чието упражняване изпълнителната власт поощрява, благоприятства и одобрява. По силата на Основния закон органите на изпълнителната власт защитават общия (обществения) интерес. Общественият интерес при осъществяването на изпълнителната дейност се изразява в осигуряването на гаранции за суверенитета, националната сигурност и стопанската дейност; държавна закрилата на здравето на гражданите, на българските граждани в чужбина, на семейството, майчинството, децата, на земята, на околната среда, на националното историческо и културно наследство; държавни стимули за балансираното развитие на отделните райони на страната, за свободното развитие на науката, образованието и изкуствата, за развитието на спорта и туризма. С оглед упражняването на основните права на гражданите при осъществяването на изпълнителната дейност общият интерес може да бъде формулиран чрез въвеждането на ограничения. През призмата на ограниченията на правата на гражданите общественият интерес, закрилян при упражняването на изпълнителната дейност, поражда забрана на злоупотреба с права, ограничения с оглед защита на обществения ред, защита на националната сигурност, защита на народното здраве, защита на морала. Така се формират административните задължения на гражданите. В разгледаните две проявления на специализираното административно материално позитивно право съществува *административното право на гражданите*.

Административното материално право – обща част се занимава с административноправния статус на гражданите. Под административноправен статус на физическите лица разбираме „съвкупността от права и задължения, регулирани от административното право, които засягат намиращите се на територията на Република България физически лица в качеството им на субекти на административното право“³². Такива са гражданската регистрация (име, гражданство, семейно положение, родство,

³² Дерменджиев, И., Д. Костов, Д. Хрусанов. Административно право на Република България. Обща част. 5 издание. С.: Сиби, 2010, с. 78.

постоянен адрес³³ и др.) и електронната идентификация, основни елементи от административно-правно значение за живота на всяко физическо лице. Към тях могат да бъдат добавени административно-правното регулиране на защитата от дискриминация, равнопоставеността на мъжа и жената, правата на детето, създаването на благоприятни условия за пълноценно личностно развитие на младежите, правата на възрастните хора, зачитането на културното, религиозното и езиково многообразие, интеграцията на хората с увреждания, закрилата на българските граждани в чужбина и удостоверяването на български произход, административно-правният статус на чужденците, въпросите на убежището и миграцията, политическата и гражданската реабилитация на репресираните лица, преброяването на населението и др. Различните специфики на административните права и задължения на гражданите са обект на обсъждане от административното право – специална част.

2.2. Територия

Територията³⁴ е вторият конститутивен елемент на държавата след народа, хората. Конституцията на Република България (КРБ) използва термина „територията на страната“ (чл. 84, т. 11), с който се „означава държавната територия на Република България, т. е. онази част от земното пространство, върху която се разпростира суверенитетът на българската държава“³⁵. В Тълкувателно решение № 6 от 1994 г. Конституционният съд (КС) на Република България определя наличието на различни части на държавната територия: „сухопътна, водна, въздушна, подземна, както и приравнени към държавната територия обекти. [...] Най-напред това е сухопътната част от държавната територия – материкова и островна. Що се отнася до водната част от нея, това са вътрешните национални (неморски) води и вътрешните морски води. Териториалното море е безспорно част от българската държавна територия, но за него съществува право на мирно преминаване на кораби на всички държави в съответствие с изискванията

³³ Постоянният адрес на гражданите служи за упражняване или ползване на права или услуги в случаите, определени в закон или друг нормативен акт (чл. 93, ал. 6 от Закона за гражданската регистрация).

³⁴ Суверенният военен орден на Малта е държавоподобно образувание, което макар да няма територия, има статут на постоянен наблюдател в Организацията на обединените нации. Поддържа дипломатически отношения със 104 държави в света, включително и с България, като дипломатическите отношения между държавите са установени на 22.6.1994 г.

³⁵ Тълкувателно решение № 6 от 12.7.1994 г. по к. д. № 6 от 1994 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 59 от 22.7.1994 г.

на националния закон и международното право. Въздушната част от територията на страната се състои от въздушното пространство над нейната сухопътна територия и над нейните вътрешни и териториални води. [...] Към държавната територия спада още подземната част от територията (недрата под сухопътната и под водната територия)“. От това следва, че КРБ разглежда държавната територия в цитираните няколко измерения:

- сухопътна част;
- водна част;
- подземна част;
- въздушна част.

Важен компонент на *сухопътната част от територията* на страната е земята – „основно национално богатство, което се ползва от особената закрила на държавата и обществото“ (чл. 21, ал. 1 от КРБ). Тя е основен природен ресурс. В това си качество земята е обект на специална защита от страна на държавата, която осигурява: „разумното използване на природните богатства и ресурсите на страната“ (чл. 15 от КРБ). Земята е особен обект на икономическия оборот и на правните отношения поради своите природни качества, свойства, предназначение и значимост за гражданите. Поради това КРБ предвижда, че „обработваемата земя се използва само за земеделски цели. Промяна на нейното предназначение се допуска по изключение при доказана нужда и при условия и по ред, определени със закон“ (чл. 21, ал. 2). Чужденци и чуждестранни юридически лица могат да придобиват право на собственост върху земя (чл. 22, ал. 1 от КРБ). Това може да се осъществи при условията, произтичащи от присъединяването на Република България към Европейския съюз или по силата на международен договор, ратифициран, обнародван и влязъл в сила за Република България, както и чрез наследяване по закон. Към сухопътната част от територията на страната се причисляват и пътищата. В чл. 18, ал. 1 от КРБ републиканските пътища се определят като изключителна държавна собственост.

Конституционноправното положение на *водната част и подземната част от държавната територия* се съдържа в чл. 18, ал. 1 от КРБ: „подземните богатства, крайбрежната плажна ивица, републиканските пътища, както и водите, [...] определени със закон, са изключителна държавна собственост“. Според КС „изключителната държавна собственост е онази собственост на обектите и ресурсите, визирани в чл. 18, ал. 1 от Конституцията, която е преценена от законодателя като такава с национал-

на публичноправна значимост и всеобща полезност. Публичноправната значимост може да бъде определена по различни начини и критерии, например в зависимост от икономическата стойност и характеристика на ресурса, неговата уникалност и пр. Всички тези критерии е невъзможно да бъдат описани в конституционния текст. Ето защо той предвижда това да стане със съответни закони. Със закон следва да се определи режимът не само на водите и горите, но и на подземните богатства, крайбрежната плажна ивица и републиканските пътища, защото всички тези обекти (богатства, ресурси) са разположени на един ред – те са равностойни от правна гледна точка. Законът за всеки един от тях ще конкретизира критерия за публичноправната значимост и всеобща полезност, която да обуслови изключителната държавна собственост³⁶. КС изразява тази своя позиция в диспозитива на същото решение: „Публичноправната значимост и всеобща полезност е универсално понятие и се отнася до всички обекти и ресурси, посочени чл. 18, ал. 1 от Конституцията. Критериите за определянето му са от компетентността на законодателя. Законите, с които тези критерии се определят, подлежат на общо основание на конституционен контрол съгласно чл. 149, ал. 1, т. 2 от Конституцията“.

Подземната част на територията е уредена и в нормата на чл. 18, ал. 2 от КРБ, която предвижда, че „Държавата осъществява суверенни права върху континенталния шелф и в изключителната икономическа зона за проучване, разработване, използване, опазване и стопанисване на биологичните, минералните и енергийните ресурси на тези морски пространства“.

Правната уредба на *въздушната част от територията* на страната е уредена в чл. 18, ал. 3 от КРБ: „Държавата осъществява суверенни права върху радиочестотния спектър и позициите на геостационарната орбита, определени за Република България с международни споразумения“.

Относно последните две проявления на държавната територия (подземна и въздушна) КС се произнася по следния начин за ролята на държавата при нейното управление: „В чл. 18, ал. 2 от Конституцията се използва понятието „суверенни права“ на държавата върху континенталния шелф и изключителната икономическа зона за проучване, разработване, използване, опазване и стопанисване на биологичните, минералните и енергийните ресурси на тези морски пространства.“

³⁶ Решение № 11 от 25.9.1997 г. по к. д. № 4 от 1997 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 89 от 7.10.1997 г.

Държавата упражнява описаните в тази конституционна разпоредба права не като титуляр на правото на собственост върху вещи (материални обекти), а като субект (носител) на суверенна власт спрямо континенталния шелф и в изключителната икономическа зона. В този смисъл е Решението по к. д. № 26 от 1995 г.

Суверенните права на държавата по чл. 18, ал. 2 от Конституцията са както върху обекти – биологичните, минералните и енергийните ресурси на посочените морски пространства, така и за дейности – проучване, разработване и опазване на същите ресурси.

Според ал. 3 на чл. 18 от Конституцията държавата осъществява суверенни права върху радиочестотния спектър и позициите на геостационарната орбита, определени за Република България с международни споразумения.

Конституционният съд преутвърждава становището си, изразено в Решението по к. д. № 26 от 1995 г., че държавата упражнява правата си по ал. 3 на чл. 18 от Конституцията не като титуляр на правото на собственост, а като субект (носител) на суверенна власт.

Радиочестотният спектър и позициите на геостационарната орбита са специфични обекти, общочовешко достояние, и ползването им от отделните държави се разпределя и осъществява посредством международни споразумения. Собственост върху тях не съществува в полза на никоя държава. Затова ползването им следва да бъде международно разпределено между държавите.

Определеният за Република България с международни споразумения радиочестотен спектър се разпределя за граждански нужди, за нуждите на отбраната и сигурността. Радиочестотният спектър за граждански нужди държавата предоставя на физически и юридически лица.

Посредством предоставения радиочестотен спектър могат да се осъществяват различни по вид дейности, свързани с предаване на информация, като телевизионно и радиоразпръскване, препредаване на телефонни канали чрез радиорелейни мрежи, осъществяване на мобилни телефонни и пейджинг услуги и др. Разрешения за осъществяването им предоставя държавата, защото тя разполага със суверенни права спрямо тях³⁷.

³⁷ Решение № 18 от 30.6.1998 г. по к. д. № 17 от 1998 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 77 от 7.7.1998 г.

Административното териториално право е съвкупност от административно-правни норми, които уреждат еднородни и социално-значими обществени отношения при използването и защитата на сухопътната, водната, подземната и въздушната част от територията на Република България, в качеството ѝ на природен ресурс и обект на собственост, с цел осигуряване на устойчивото развитие на държавата и оптималното съчетаване на интересите на гражданите и обществото. От гореизложеното става ясно, че административното териториално право намира малко по-различна класификация от тази в административно-правната доктрина, която определя следните режими на територията: урбанизираните територии; земеделските територии; горските територии; защитените територии; нарушените територии за възстановяване; територии, заети от води и водни обекти; териториите на транспорта³⁸.

2.3. Държавна власт

Държавните органи упражняват държавната власт, а според чл. 8 от КРБ тази власт се разделя на законодателна, изпълнителна и съдебна и органите на държавната власт са органи на законодателната, на изпълнителната и на съдебната власт. Изпълнителната дейност като едно от проявленията на държавната власт е държавна, юридическа с публично-правен характер, подзаконова, властническа, регулаторна, контролна, организационна, творческа и динамична дейност, упражнявана от орган на държавно управление или приравнен нему друг орган, оправомощен да действа като такъв въз основа и в изпълнение на закона, чието едностранно волеизявление, произтичащо от отношения на власт и подчинение, непосредствено засяга права, свободи или законни интереси на гражданите или техните организации, правните последици от която дейност при необходимост могат да бъдат приведени в изпълнение с помощта на административна принуда.

Третият елемент от критерия, с помощта на който се извършва систематизацията на административното право – специална част, представлява реализирането на държавното управление чрез прилагането на надзор³⁹ по отношение на дейностите, осъществявани от гражданите и

³⁸ Янкулова, С. Административноправен режим на територията. В: Административно право: специална част: курс лекции. С.: Сиби, 2015, 10–12.

³⁹ Вж. относно разграничението между административен контрол и административен надзор в Николова, Р. Учебно помагало по административно право. С.: Нов български университет, 2020, 322–340.

от техните организации при упражняването на правата и задълженията им на територията на Република България. Административният надзор⁴⁰ е такава форма на обезпечение на законността в определена сфера на стопанската или нестопанска дейност на организациите, при която надзорният орган, стоящ извън структурата на контролираните субекти и без да е в йерархични отношения с тях, извършва проверка и оценка на законосъобразността на издадените от тях актове и действията им въз основа на изрични разпореждания на устройствен закон, чието прилагане той наблюдава, като притежава компетентност да спре или отмени издадения акт или действие, без да замества контролирания субект в съответната дейност⁴¹.

Конституционният съд в своята практика е направил достатъчно ясна характеристика на неабсолютния характер на стопанската дейност: „Правото на свободна стопанска инициатива няма абсолютен характер. Свободата на стопанска инициатива не изключва принципите на държавно регулиране и на държавен контрол на стопанската дейност. Конституцията предоставя на законодателя правото да уреди съответно да ограничи свободата на стопанска инициатива по законодателен ред. Такива са хипотезите на чл. 18 от Конституцията (относно държавната собственост и държавния монопол) или на чл. 19, ал. 2 от Конституцията (предотвратяване на злоупотребата с монополизма и нелоялната конкуренция и защитата на потребителя). Свободната стопанска инициатива може винаги да бъде ограничена и с оглед защитата на други конституционни ценности – например суверенитета, сигурността и независимостта на страната и нейната териториална цялост; опазването и възпроизводството на околната среда, поддържането и разнообразието на живата природа и разумното използване на природните богатства и ресурсите на страната; особената закрила на земята; защитата на българския език и на националното историческо и културно наследство и т. н. Свободната стопанска инициатива може да бъде ограничавана винаги в хипотезите на чл. 57, ал. 2 и 3 от

⁴⁰ За същността на административния надзор вж. в Николова, Р. Административно наказване в сферата на административния надзор. В: 50 години Закон за административните нарушения и наказания – история, традиции, бъдеще. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020, 60.

⁴¹ Съвременната руска административно-правна доктрина възприема надзора като приложим единствено в сферата на санитарно-епидемиологичната дейност, безопасността на движението по пътищата, пожарната безопасност, строителството. Россинский, Б., Ю. Стариков. Административное право, 4 издание. Москва: Норма, 2009, 526–546.

Конституцията⁴². От това конституционно решение можем да направим извода, че упражняването на държавната изпълнителна власт може да се разглежда като форма на ограничение както спрямо стопанската дейност, така и спрямо нестопанската дейност (сигурност, екология, национален език, национално историческо и културно наследство и др.). Въз основа на този признак *стопанска или нестопанска е контролираната от административните органи дейност, която извършват гражданите и техните организации*, можем да обособим два подотрасъла на административното право – специална част. Това са *административното стопанско право*, изградено на базата на „стопанско законодателство“⁴³, и *административното нестопанско право*.

3. Систематизация на административното право на гражданите

Административното право на гражданите е един от подотраслите на административното право – специална част, който се занимава с разглеждането на личните, политическите, икономическите, социалните и културните права⁴⁴ и задължения на гражданите в контекста на постигането на баланс между обществения интерес⁴⁵ и индивидуалните потребности на гражданите при осъществяването на държавно управление. Затова законодателството в тази сфера често пъти изпълнява ролята на ограничител на конституционните права. Налага се да бъдат защитени по-висши ценности, валидни за значителна част от обществото. На това основание се използват едната или и двете форми на административна принуда – административно-наказателната отговорност и принудителните административни мерки. Административното право на гражданите има отношение към всички подотрасли от сега действащата систематизация

⁴² Решение № 2 от 6.2.1996 г. по к. д. № 26 от 1995 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 16 от 23.2.1996 г. Решение № 6 от 25.2.1997 г. по к. д. № 32 от 1996 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 21 от 11.3.1997 г.

⁴³ Решение № 2 от 13.3.2003 г. по к. д. № 20 от 2002 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 26 от 21.3.2003 г.

⁴⁴ В конституционно-правната доктрина личните права са определени като *status negativus*; политическите – като *status activus*; икономическите, социалните и културните – като *status positivus*. Близнашки, Г. Конституционно право: Принципи. Том I. С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2020, 632–653.

⁴⁵ Марчева, Д. Правата на човека като конституционен принцип в правото на Европейския съюз. В: 10 години България в Европейския съюз – въздействие върху развитието на публичните политики и законодателството. С.: Нов български университет, 2018, с. 157.

на административното право – специална част: екология, сигурност, обществен ред, правораздаване, здравеопазване, култура, образование, спорт и туризъм и др. Системата на административното право на гражданите включва следните видове административни права и задължения на гражданите, която класификация определяме, като се позоваваме на източници от друг публичноправен отрасъл – международното публично право. Това са Международният пакт за гражданските и политическите права и Международният пакт за икономическите, социални и културни права⁴⁶:

3.1. Лични административни права и задължения на гражданите са:

3.1.1. Право на живот, на лична свобода и сигурност и задължения за съобразяване с ограничителните мерки спрямо неприкосновеността на личността.

3.1.2. Право на хуманно отношение на лишените от свобода лица и задължения за спазване на предвидените от закона и присъдата ограничения.

3.1.3. Право на свободен избор на местожителство⁴⁷, придвижване на територията на страната, напускане на нейните предели и завръщането⁴⁸ в Република България, включително и право на убежище на чужденците, както и задължения за съобразяване с ограничителните мерки на тези свободи за защита на националната сигурност, народното здраве и правата и свободите на другите граждани.

3.1.4. Право на неприкосновеност на личния⁴⁹ и семейния живот и задължения за зачитане на личния и семейния живот.

⁴⁶ Ратифицирани с Указ № 1199 на Президиума на Народното събрание от 23.7.1970 г. – ДВ, бр. 60 от 1970 г. Издаден от Министерството на външните работи, обн., ДВ, бр. 43 от 28.5.1976 г., в сила от 23.3.1976 г. Подробно за пактовете вж. Йочева, К. Механизми за наблюдение на изпълнението на международни договори в областта на правата на човека, С.: Нов български университет, 2020, 58–62.

⁴⁷ За големите градове важи и друго проявление на личните права, каквото е правото на град, разглеждано като „система от възможности, които обществото е длъжно да даде и да гарантира на отделната личност“ в града (колективно пространство за всички, които живеят в него). Това право означава създаването на такива условия на живот, които гарантират възможност за политическо, социално и екологично развитие на всички, както и съответстващото му задължение за солидарност. Сивков, Ц. Правото на град. De Jure, 2, 2014, с. 7.

⁴⁸ Вж. по-подробно административно-правните аспекти на този институт във Видин, Б., К. Йочева. Уредба на принципа на „забрана за връщане“. В: Правата на гражданите и тяхната защита. С.: Нов български университет, 2019, 353–354.

⁴⁹ Топчийска, Д. Балансът на права и легитимни интереси като основание за обработване на лични данни съгласно Общия регламент на ЕС за защита на личните данни. В: Годишник 2017 на департамент „Право“. С.: Нов български университет, 2018, 208–211.

3.1.5. Право на неприкосновеност на жилището и задължения за съобразяване с ограничителните мерки на това право.

3.1.6. Право на неприкосновеност на кореспонденцията на личността и задължения за съобразяване с ограничителните мерки на това право.

3.2. Политически административни права и задължения на гражданите са:

3.2.1. Право на свобода на съвестта, мисълта и религията⁵⁰ и задължение за съобразяване с ограничителните мерки на тези свободи за защита на националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала или срещу правата и свободите на други граждани.

3.2.2. Право на свобода на изразяване на мнение и задължение за съобразяване с ограничителните мерки на тази свобода за защита на правата и доброто име на друго и срещу призови към насилствена промяна на конституционно установения ред, към извършване на престъпления, към разпалване на вражда или към насилие над личността.

3.2.3. Право да се търси, получава и разпространява информация и задължение за съобразяване с ограничителните мерки на това право за защита на правата и доброто име на другите граждани, националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала.

3.2.4. Право на събрания, митинги и манифестации; както и задължение за спазване на установения ред и гаранциите за организиране и провеждане на събрания, митинги или манифестации, както и задължение на участниците в събранието, митинга или манифестацията да се разотидат при тяхното прекратяване от кмета на общината.

3.2.5. Право на свободно сдружаване с други лица, включително и правото да образува и да членува в профсъюзи за защита на своите интереси и задължение за спазване на забраната на организации, чиято дейност е насочена срещу суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на нацията, към разпалване на расова, национална, етническа или религиозна вражда, към нарушаване на правата и свободите на гражданите, както и организации, които създават тайни или военизирани структури, или се стремят да постигнат целите си чрез насилие.

⁵⁰ В официалните древноримски кодификации са включени множество конституции, съответно са обособени титули, посветени на вероизповеданието. Новкиришка, М. Римскоправна уредба на някои съвременни административни проблеми. В: Годишник 2012 на департамент „Право“. С.: Нов български университет, 2013, с. 62.

3.2.6. Право на всеки пълнолетен гражданин да взема участие в ръководенето на обществените работи пряко или посредством свободно избрани представители и задължение да спазва условията за несъвместимост относно длъжност и дейност⁵¹.

3.2.7. Право на всеки пълнолетен гражданин да гласува и да бъде избиран в истински, периодично провеждани избори, при всеобщо, равно и тайно гласоподаване, гарантиращо свободното изразяване на волята на избирателите, и задължение гласуване.

3.2.9. Право на всеки гражданин да заема и осъществява при общи условия на равенство държавна⁵² служба⁵³ и задължение за спазване на изискванията за несъвместимост на съответната длъжност и дейност.

3.2.10. Право на жалби, петиции, предложения до държавните органи и задължение същите да не са анонимни, да са подадени в предвидената от закона форма и в законовите срокове⁵⁴.

3.2.11. Право на защита, когато са нарушени или застрашени права или законни интереси, и задължение за спазване и изпълнение на Конституцията и законите на страната, както и задължение за защитата на отечеството.

⁵¹ Решение № 5 от 6.4.1993 г. по к. д. № 6 от 1993 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 31 от 13.4.1993 г.

⁵² Йорданова, З. Политическите права на гражданите съгласно Конституцията на Република България след присъединяването към Европейския съюз. В: 10 години България в Европейския съюз – въздействие върху развитието на публичните политики и законодателството. С.: Нов български университет, 2018, с. 127.

⁵³ Има се „предвид само един вид държавна служба – в сферата на изпълнителната власт, на държавната администрация в собствен смисъл на думата“. Решение № 5 от 6.4.1993 г. по к. д. № 6 от 1993 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 31 от 13.4.1993 г.

⁵⁴ Както в КРБ, така и в административното национално законодателство отсъства изрична уредба на предвиденото в чл. 41 от Хартата на основните права на Европейския съюз комплексно право на добра администрация: „1. Всеки има право засягащите го въпроси да бъдат разглеждани от институциите, органите, службите и агенциите на Съюза безпристрастно, справедливо и в разумен срок. 2. Това право включва по-специално: а) правото на всяко лице да бъде изслушвано преди срещу него да бъде предприета индивидуална мярка, която би имала неблагоприятни последици за него; б) правото на достъп на всяко лице до документите, които се отнасят до него, като се зачитат легитимните интереси, свързани с поверителността и професионалната и служебна тайна; в) задължението на администрацията да мотивира своите решения“. Правото на добра администрация в някои свои компоненти е възприето в административно-процесуалните права и задължения на страните и на решаващия административен орган в производствата за извършване на изпълнителна дейност. Вж. по този въпрос в Панайотова, Е. Основни принципи на изпълнителната дейност по АПК. С.: Сиби, 2018, 168–179.

3.2.12. Право на мъжа и жената да встъпват в брак и задължение да образуват семейство след навършване на брачната възраст и спазят други изисквания на държавата към тях.

3.2.13. Право на детето да бъде регистрирано, да придобие гражданство и на такива мерки на закрила от страна на неговото семейство, на обществото и на държавата, каквито състоянието му на подрастващ изисква.

3.3. Икономически административни права и задължения на гражданите са:

3.3.1. Право на труд, което включва правото на всеки човек да има възможността да изкарва прехраната си чрез труд, свободно избран или приет.

3.3.2. Правото на всяко лице да се ползва от справедливи и благоприятни условия на труд, които да му осигурят по-специално:

- а) такова възнаграждение, което да обезпечи на работещия като минимум:
 - 1. справедлива заплата и еднакво възнаграждение за равностойна работа без никакво различие, като особено на жените се гарантират работни условия, не по-лоши от тези на мъжете, и за равен труд – равна заплата;
 - 2. сносен живот за него и семейството му;
- б) безопасни и здравословни условия на труда;
- в) еднаква възможност за всекиго да бъде повишаван в своята работа в съответна по-висока категория по никакви други съображения освен по старшинство и компетентност;
- г) периодически платен отпуск и възнаграждение за празничните дни; както и задължение за заплащане на данъци и такси върху доходите си.

3.3.3. Право на всяко лице да образува профсъюзи и да членува в профсъюз по свой избор за подпомагане и защита на икономическите си интереси и задължение да не участва в организация, насочена срещу националната сигурност или обществения ред или срещу правата и свободите на другите.

3.3.4. Право на стачка за защита на своите колективни икономически интереси и задължение да не предприема действия, с които пречи или създава допълнителни затруднения за нормалното протичане на дейности извън трудовите задължения.

3.3.5. Право на собственост⁵⁵ и задължение за съобразяване с ограничителните мерки на това право, свързани с принудително ѝ отчуждаване за държавни и общински нужди, както и задължение за плащане на данъци върху имуществото.

3.3.6. Право на стопанска инициатива (право да се упражнява определена стопанска дейност⁵⁶), права на данъкоплатец⁵⁷ и задължение за плащане на данъци.

3.3.7. Потребителски права⁵⁸.

⁵⁵ „Член 57 КРБ е в главата „Основни права и задължения на гражданите“. Систематически е поместен след уредбата на отделните конституционни права и прогласява общите за всички такива права характеристики – неотменимост, забрана за злоупотреба с правата и за упражняването им в ущърб на правата и законните интереси на другите. Като има предвид подателя на искането – омбудсмана и неговите правомощия, както и съдържанието на чл. 57 КРБ, съдът заключава, че в този пункт искането визира правото на собственост не като вещно право, а като конституционно основно право на гражданите, което формира материалните основи на съществуване на отделния човек. Това право присъства в Конституцията (чл. 17) не сред другите права и свободи на гражданите в едноименната глава втора, а в глава първа, сред основните начала на конституционния ред в рамките на общата уредба на собствеността и Конституционният съд многократно го е отбелязвал (Решение № 6 от 1996 г. по к. д. № 31 от 1995 г.; Решение № 3 от 1999 г. по к. д. № 32 от 1998 г.; Решение № 10 от 2009 г. по к. д. № 12 от 2009 г.). [...] Правото на собственост като основно право е предназначено да гарантира на отделния човек свободно пространство в имущественоправната сфера и с това да направи възможно той да гради живота си на собствена отговорност. Оттук произтича тясната му връзка както с личната свобода – в Хартата на основните права на ЕС правото на собственост е сред правата-свободи, Дял II „Свободи“, чл. 17, така и със свободата на стопанска дейност – правото на собственост се възприема и като основно право в стопанската сфера“. Решение № 15 от 21.12.2010 г. по к. д. № 9 от 2010 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 5 от 14.1.2011 г.

⁵⁶ Решение № 5 от 27.3.2018 г. по к. д. № 11 от 2017 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 32 от 13.4.2018 г.

⁵⁷ Правата на гражданите в процеса на заплащане на данъците са: правна сигурност, право да знаят и планират данъчните последици от своето икономическо поведение, право на равенство, право на информация, право на поверителност на данните, право на справедлив процес. Вж. повече по този въпрос в Симеонова, Г. Права на данъкоплатците при изпълнението на основното им конституционно задължение за заплащане на данък. В: 25 години Конституция на Република България в перспективата на върховенството на правото, демокрацията и защитата на основните права. С.: Народно събрание, СУ „Св. Климент Охридски“, Нов български университет, 2016, 133–136.

⁵⁸ Произтичат от конституционното изискване, прогласено с чл. 19, ал. 2 от КРБ, за защита на потребителя от закона. Решение № 11 от 18.12.2007 г. по к. д. № 6 от 2007 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 1 от 4.1.2008 г.

3.4. Социални административни права и задължения на гражданите са:

3.4.1. Право и задължение за отглеждането и възпитанието на децата до пълнолетието им от техните родители;

3.4.2. Право на всяко лице на социална сигурност (в т. ч. право на социални услуги), включително и на обществени осигуровки⁵⁹.

3.4.3. Право на всяко лице и семейството му на задоволително жизнено равнище, включващо достатъчно храна, облекло и жилище, както и на непрекъснато подобряване условията на живот.

3.4.4. Правото на всяко лице да постигне възможно най-добро състояние на физическо и душевно здраве и задължение за лечение.

3.4.5. Право на почивка, отдих и разумно ограничаване на работното време.

3.4.6. Право на всяко лице да образува профсъюзи и да членува в профсъюз по свой избор за подпомагане и защита на социалните си интереси и задължение тази организация да не е насочена срещу националната сигурност или обществения ред или срещу правата и свободите на другите.

3.4.7. Право на стачка за защита на своите колективни социални интереси и задължение да не предприема действия, с които пречи или създава допълнителни затруднения за нормалното протичане на дейности извън трудовите му задължения.

3.4.8. Право на здравословна и благоприятна околна среда в съответствие с установените стандарти и нормативи и задължение за опазване на околната среда, както и задължение за оказване на съдействие на държавата и обществото в случай на природни и други бедствия.

3.5. Културни административни права и задължения на гражданите:

3.5.1. Право и задължение да се изучава и ползва българския език.

3.5.2. Право на образование и задължение за придобиване на основно образование⁶⁰.

⁵⁹ „Субективното право на осигуряване при либералния модел не е от вида на социалните права, то е облигационно право“. Решение № 9 от 6.7.2016 г. по к. д. № 9 от 2016 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 57 от 14.7.2016 г.

⁶⁰ „Дейността на държавните и общинските детски градини, училища и обслужващи звена е свързана преди всичко с изпълнението на задълженията на държавата по чл. 53 от Конституцията – да обезпечи на всички правото на образование, което е задължително до 16-годишна възраст и за

3.5.3. Право на участие в културния живот⁶¹.

3.5.4. Право на ползване от научния прогрес и приложението му.

3.5.5. Право на ползване от защитата на моралните и материалните интереси, произтичащи от всяко научно, литературно или художествено произведение, чийто автор е лицето⁶², и задължение авторът да зачита правата на другите автори⁶³.

4. Систематизация на административното териториално право

Системата на административното териториално право е научно обоснована последователност на подреждане на административно-правните институти и норми относно територията на страната в зависимост от тяхната значимост, роля и съдържание поради естеството на регулираните социални отношения. Тя е определена от Конституцията на Република България и административното законодателство и се състои от:

4.1. Административно-правно регулиране на обществените отношения по повод използването и защитата на сухопътната територия, свързани със:

- а) териториалното и селищното устройство⁶⁴ (урбанизираните⁶⁵ територии или в отделни поземлени имоти извън тях);

основното и средното образование – бесплатно“. Решение № 17 от 18.6.1998 г. по к. д. № 15 от 1998 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 73 от 26.6.1998 г.

⁶¹ В КРБ това е правото на ползване на националните и общочовешките културни ценности, както и на развитие на своята култура в съответствие с етническата си принадлежност (чл. 54, ал. 1).

⁶² В КРБ това е правото на свобода на художественото, научното и техническото творчество (чл. 54, ал. 2).

⁶³ В КРБ това задължение произтича от нормата, която предвижда, че изобретателските, авторските и сродните права се защитават от закона (чл. 54, ал. 3).

⁶⁴ Относно полагането на основите на Юстиниановото урбанистично законодателство, съставено изключително от императорски *leges generales*, проявяващо се в грижата за града не само чрез разумното правно управление на общите пространства, но и чрез използването на основния инструмент на публичната концесия (*locatio*), чрез който се осъществява съчетаването на общите и частните интереси, вж. в Тришуольо, А. Частно ползване на публичните градски места. Актуални проблеми и правни решения на Древен Рим. *Ius romanum*, 1, 2018, 42, достъпен на адрес: http://iusromanum.eu/i/20181?p_p_id=56_INSTANCE_DqwfV3JP1Gm0&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_pos=28&p_p_col_count=29, посетен на 4.5.2020 г.

⁶⁵ Относно административно-правните норми във връзка с определянето на границите, застрояването, обособяването на територии за общо ползване, за публични сгради и пр., което представлява свособразно държавно регулиране на урбанистиката, вж. в Новкиришка, М. Цит. съч., с. 72.

- б) земеделските територии;
- в) горските територии;
- г) защитените територии;
- д) пътищата⁶⁶.

4.2. Административно-правно регулиране на обществените отношения по повод използването и защитата на водната територия, свързани със:

- а) водите;
- б) водните обекти;
- в) защитените територии.

4.3. Административно-правно регулиране на обществените отношения по повод използването на подземните природни богатства.

4.4. Административно-правно регулиране на обществените отношения по повод използването на въздушната територия.

5. Систематизация на административното стопанско право

Административно-правният статус на юридическите лица се разглежда от административното материално право – обща част. Той обхваща регистрацията на търговските субекти пред публичната администрация⁶⁷. Административното стопанско право е съвкупността от публично-правни норми, които осъществяват административно-правното регулиране на дейности от промишлен характер, търговски характер, на занаятчиите и дейности на свободните професии⁶⁸ или най-общо казано стопанската

⁶⁶ Новкиришка, М. Пак там, с. 74.

⁶⁷ Административно-правният статус на стопанските субекти е уреден със Закона за търговския регистър и регистъра на юридическите лица с нестопанска цел и Закона за регистър БУЛИСТАТ.

⁶⁸ „По това съображение дейността, която извършват представителите на т. нар. „свободни професии“, също би следвало да се квалифицира като стопанска дейност“. Решение № 1 от 28.2.2008 г. по к. д. № 10 от 2007 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 27 от 11.3.2008 г.

предприемаческа⁶⁹ дейност и всяка друга дейност, осъществявана с цел печалба (преценява се „самата дейност *per se* без значение под каква точно форма или по какъв точно начин се осъществява⁷⁰“), реализирано чрез:

- а) външна намеса на държавата под формата на надзор⁷¹;
- б) въвеждането на концесионен режим⁷²;
- в) вътрешно участие в икономиката посредством присъствието на държавата и общините в капитала и управлението на различни публично-правни компании⁷³.

Административното стопанско право има за предмет административно-правното регулиране на всяка дейност по предлагане на стоки и услуги на пазара, както и всяка дейност, резултатите от която са предназначени за размяна на пазара, независимо дали от това се формира и разпределя печалба или друг доход, включително предоставянето за ползване на материално и нематериално имущество и права (арг. § 1, т. 13 от Допълнителната разпоредба на Закона за държавните помощи).

Принципите, на които се подчинява административното стопанско право, се съдържат в правилата относно:

⁶⁹ Решение № 12 от 1.11.1994 г. по к. д. № 12 от 1994 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 95 от 18.11.1994 г.

⁷⁰ Дейността на частните съдебни изпълнители и на нотариусите не е стопанска дейност по смисъла на чл. 19, ал. 2 от Конституцията. „Дейността на нотариусите и частните съдебни изпълнители не е проява на свободна стопанска инициатива, защото чрез тях държавата съдейства и защитава права, гарантира се правната сигурност и защитата на обществения интерес. Разбира се, както нотариусите, така и частните съдебни изпълнители могат да извършват и типични за свободния пазар услуги, като например даване на консултации, правни съвети и др. Не това обаче е определящото в тяхната дейност. Последното се налага тъкмо предвид характера на основната им дейност и затова не може да бъде аргумент в полза на тезата, че те извършват стопанска дейност“. Решение № 1 от 28.2.2008 г. по к. д. № 10 от 2007 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 27 от 11.3.2008 г.

⁷¹ Този аспект на административното право – специална част се основава на общ административен нормативен акт, както и Законът за ограничаване на административното регулиране и административния контрол върху стопанската дейност.

⁷² Решение № 30 от 19.11.1998 г. по к. д. № 23 от 1998 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 137 от 20.11.1998 г.

⁷³ „Държавата и общините също могат да имат частна собственост, защото и за тях е открита възможността да извършват стопанска дейност и да бъдат участници в гражданския оборот. Властническите правомощия на държавните и общинските органи и необходимостта да се използва собствеността на държавата и общините в обществен интерес не дават основание тяхната собственост да се счита винаги за публична“. Решение № 19 от 21.12.1993 г. по к. д. № 11 от 1993 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 4 от 14.1.1994 г.

- осъществяването на конкуренцията и предприемачеството при действието на „защитните икономически механизми на свободния пазар“⁷⁴ (конкурентно право);
- закрилата на индустриалната собственост и стандартизацията на стоките и услугите (изобретателско право);
- административно-правното регулиране на трудовия пазар.

Системата на административното стопанско право се състои от три основни дяла – аграрно право, индустриално право, административно право на услугите. Разграничителният критерий между тези части е естеството на получавания от стопанската дейност резултат:

- селскостопански продукт на почвата, на животновъдството, на комбинирано производство на растителна и животинска продукция, на рибарството (арг. чл. 38 от Договора за функционирането на Европейския съюз (ДФЕС)⁷⁵ и §1, т. 6 от Допълнителната разпоредба на Закона за прилагане на Общата организация на пазарите на земеделски продукти на Европейския съюз (ЗПОО-ПЗПЕС);
- стока (арг. чл. 173 от ДФЕС и чл. 5 от Закона за данък върху добавената стойност, ЗДДС);
- услуга (арг. чл. 57 от ДФЕС и чл. 8 от ЗДДС).

5.1. *Аграрното административно право* урежда обществените отношения, свързани с растениевъдството, животновъдството и рибарството, в резултат на които се генерират селскостопански продукти, както и пряко свързани с тези продукти, и се състои от следните административно-правни институти:

5.1.1. Растениевъдство, което включва:

- а) отглеждане на едногодишни растения;
- б) отглеждане на многогодишни растения;

⁷⁴ Терминът е използван в Решение № 4 от 15.3.2007 г. по к. д. № 10 от 2006 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 27 от 30.3.2007 г.

⁷⁵ Официален вестник на Европейския съюз, С 326/47 от 26.10.2012 г.

в) дейности на разсадници, свързани с производството на посадъчен материал от растителен произход, без горските.

5.1.2. Горско стопанство, което включва:

- а) възпроизводство на гори;
- б) дърводобив;
- в) събиране на диворастващи и недървесни продукти.

5.1.3. Животновъдство, включително лов с търговска цел⁷⁶.

5.1.4. Стопански риболов, което включва:

- а) океански и морски риболов;
- б) сладководен риболов;
- в) развъждане и отглеждане на риба и други водни организми в солени и сладководни басейни.

5.2. *Индустриалното*⁷⁷ *административно право* има за предмет обществените отношения, свързани с производството на стоки и/или преработката на суровини, материали, вещества или компоненти в нови продукти и се състои от следните административно-правни институти:

5.2.1. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на *добивната индустрия*⁷⁸, свързани с извличане на твърди (въглища, руди, минерали), течни (нефт) или газообразни (природен газ) полезни изкопаеми от земните недра, както и допълнителни операции, имащи за цел да подготвят суровините за пазара, например –

⁷⁶ Тук става въпрос за административно-правното регулиране на обществените отношения, свързани с лова чрез убиване или улавяне на жив дивеч – за месо, кожи и ловни трофеи, за изследователски цели, зоологически градини или за домашни любимци, както и добиването от лов на сурови кожи от дивеч, влечуги или диви птици.

⁷⁷ Думата „индустриален“ се използва като синоним на „промишлен“.

⁷⁸ За наличието на държавно регулиране на икономиката и определянето на специална администрация за тази цел по повод добива на природни богатства в Древен Рим, свързани със стриктното разграничаване на подземния от наземен добив, респективно разграничението между мини и кариери, новооткрито и разработено находище, отделни галерии и минни комплекси; както и с установения държавен монопол върху добива на ценни метали и сол, а в някои случаи и на определени стратегически суровини, вж. в Новкиришка, М. Цит. съч., с. 73.

раздробяване, смилане, пречистване, сушене, сортиране, обогатяване на руди, втечняване на природния газ и агломериране на твърди горива.

5.2.2. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на *преработващата индустрия*, свързани с физическата или химическата трансформация на материали, вещества или компоненти в нови продукти, които в резултат на значителните промени, обновяване или реконструкция могат да се потребяват или използват като полуфабрикат – вход за по-нататъшно производство:

- а) хранително-вкусова⁷⁹;
- б) текстилна;
- в) кожарска, включително обувна;
- г) дървообработваща;
- д) хартиена;
- е) полиграфическа;
- ж) химическа⁸⁰;
- з) металургична (производство на основни метали и на метални изделия, включително за военната индустрия: въоръжение и боеприпаси).

5.2.3. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на *машиностроителната индустрия*, свързани с производството на компютърна и комуникационна техника, електронни и оптични продукти; електрически съоръжения; машини и оборудване, с

⁷⁹ „Редица здравни и финансови съображения несъмнено правят необходимо детайлното нормативно регулиране на условията за производство и реализация на спиртните напитки и тютюневите изделия. Това може да стане със система от нормативни актове в рамките на принципиалната равнопоставеност на правните субекти при осъществяване на стопанската дейност (чл. 19, ал. 2 от Конституцията). Решение № 17 от 9.12.1993 г. по к. д. № 14 от 1993 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 109 от 28.12.1993 г.

⁸⁰ „Стопанската дейност на общината не е нейна основна дейност. Осъществяването на местното самоуправление в общината се свързва преди всичко с упражняване на административни правомощия. Затова избирането на един от трите допустими начина съгласно чл. 51 от Закона за общинската собственост, чрез който общината ще извършва аптечна дейност, е въпрос на законодателна преценка, вменява се в конституционно допустимите рамки. Социалната функция на общината по отношение на търговията с лекарства се поставя на по-преден план пред търговския интерес на общината от търговията с лекарства. И това е оправдано, като се има предвид, че държавата осъществява контрол върху здравните заведения, както и върху търговията с лекарствени средства – чл. 52, ал. 5 от Конституцията“. Решение № 3 от 27.4.2000 г. по к. д. № 3 от 2000 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 3 от 5.5.2000 г.

общо и специално предназначение; автомобили, ремаркета и полуремаркета; превозни средства, без автомобили.

5.2.4. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на други индустриални сектори, свързани с производство на разнообразни стоки (бижута и подобни изделия, музикални инструменти, спортни стоки, игри и детски играчки, медицински и зъболекарски инструменти и средства) и други производства (метли и четки; предпазни и защитни средства).

5.2.5. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на *мебелната индустрия*, свързани с производство на мебели от всякакъв материал, без камък, бетон или керамика.

5.2.6. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на *енергийната индустрия*, свързани с:

- а) производство, пренос и разпределение на електрическа енергия, включително търговия (продажба на потребителите с електрическа енергия;
- б) производство и разпределение на газообразни горива по газоразпределителните мрежи, включително търговия (продажба на потребителите) с газообразни горива по газоразпределителните мрежи;
- в) производство и разпределение на топлинна енергия;
- г) производство на ядрена енергия.

5.2.7. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на *строителната индустрия*⁸¹, свързани с общо и специализирано строителство на сгради и съоръжения, както и с ремонт, поддържане и реконструкция на сгради и съоръжения, монтаж на сглобяеми строителни елементи и временни постройки върху строителната площадка.

⁸¹ За проблематиката относно императорския контрол върху строителството, поддържането и разрушаването на сградите, което се свързва с необходимостта от опазването на публичните и частните сгради и на естетическия облик на градовете в Древен Рим вж. в Малаве Осуна, М. Забраната да се рушат сгради и нейният обхват според една новела на император Майоран. *Ius romanum*, 1, 2018, 192–202, достъпен на адрес: http://iusromanum.eu/i/20181?p_p_id=56_INSTANCE_DqwfV3JP1Gm0&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_pos=28&p_p_col_count=29, посетен на 7.5.2020 г.

5.3. *Административно право на услугите* урежда обществените отношения по доставката (всяко извършване) на услуги от промишлен, търговски, занаятчийски характер и от дейности на свободни професии, чието разграничение се съдържа в чл. 57 от ДФЕС, като включва няколко административно-правни института:

5.3.1. Административно-правно регулиране на промишлени услуги:

- а) Услуги по геоложки проучвания на участъци, свързани с добива на нефт и газ; различни видове сондажни дейности, монтаж, ремонт и демонтаж на сондажните кули, циментиране на нефтените и газовите кладенци, изпомпване на кладенци, консервиране чрез запушване и други; втечняване и повторно превръщане в газ на природния газ с цел транспортиране, извършвани на мястото на добива; услуги по отводняване (дрениране) и изпомпване на кладенци; вземане на сондажни проби, свързани с добива на нефт и газ.
- б) Услуги по извършването на специализиран ремонт, техническо поддържане и инсталиране на машини и съоръжения.

5.3.2. Административно-правно регулиране на търговски услуги:

- а) Услуги по доставяне на води, канализационни услуги⁸² и управление на отпадъци и възстановяване.
- б) Услуги по извършването на ремонт на автомобили и мотоциклети.
- в) Транспортни⁸³ услуги⁸⁴, свързани с осигуряване на превоз на пътници или товари по разписание или не – с железопътен, тръбопроводен, автомобилен, воден или въздушен транспорт и свързаните с него дейности като експлоатация на терминали, паркинги, обработка на товари, складиране и други.
- г) Куриерски и пощенски услуги.

⁸² Административно-правното регулиране на водоснабдяването и канализацията съществува още в Древен Рим. Новкиришка, М. Цит. съч., с. 72.

⁸³ Арг. чл. 58, точка 1 от Договора за функционирането на Европейския съюз: „Свободното предоставяне на услуги в областта на транспорта се регулира от разпоредбите на дяла, отнасящ се до транспорта“.

⁸⁴ Римското публично право се занимава с въпросите за ползването на пътната мрежа и по-специално относно транспортната дейност по вода, безопасността на транспортните средства, някои изисквания към лицата, осъществяващи превози по суша и вода. Новкиришка, М. Цит. съч., с. 74.

- д) Далекосъобщителни услуги, осъществявани чрез фиксирани мрежи, по безжичен път, чрез спътник; предоставяне на специализирани обществени електронни съобщителни приложения и други дейности в областта на информационните и комуникационните технологии.
- е) Туристически услуги, свързани с предоставянето на средства за подслон и места за краткосрочно настаняване (хотелиерство), както и предлагането на храни и напитки за непосредствена консумация и услуги (ресторантьорство), с туристическа агентска и операторска дейност, с пътувания и резервации (услуги на свободното време).
- ж) Банкови, финансови и застрахователни услуги, осъществявани на капиталовите⁸⁵, пенсионни⁸⁶, застрахователни⁸⁷ пазари.
- з) Услуги по операции с недвижими имоти, свързани с дейности на наемодатели, агенти и/или брокери при покупка или продажба на недвижими имоти, даване под наем на недвижими имоти, предоставяне на други услуги, свързани с недвижими имоти, като оценяване или изготвяне на писмени споразумения.
- и) Търговия със стоки на едро и дребно.
- к) Дейности по обслужване на сгради и озеленяване.
- л) Медийни и други услуги, свързани със създаването и разпространението на продукти в областта на т. нар. творчески индустрии:
1. Издателска индустрия – книгоиздаване и публикуване на периодични издания (вестници, списания и др.).
 2. Филмова индустрия – производство на филми и други аудио-визуални произведения и продуцентска дейност.

⁸⁵ „Всички видове търговци, независимо дали са квалифицирани по предмет на дейност (застрахователи, банкери, борсови или инвестиционни посредници) или по вид на търговското сдружаване (ООД, АД), имат гарантирани от Конституцията еднакви правни условия за извършване на стопанска дейност“. Решение № 31 от 24.11.1998 г. по к. д. № 24 от 1998 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 140 от 27.11.1998 г.

⁸⁶ „Стопанската дейност на пенсионното дружество е законово ограничена чрез лимитативното изброяване на инвестиционните инструменти, с които ще се преследва доходност в управлението на капитала на фондовете и чрез гарантиране на отделеност на интересите на фонда и на пенсионното дружество при използване на всеки от предвидените инвестиционни инструменти“. Решение № 2 от 20.4.2004 г. по к. д. № 2 от 2004 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 36 от 30.4.2004 г.

⁸⁷ Решение № 11 от 1.7.2003 г. по к. д. № 9 от 2003 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 57 от 24.6.2003 г.

3. Медийна индустрия – радио, телевизия, интернет, видео и др.
 4. Софтуерна индустрия – издаването на програмни продукти, включително база данни и компютърни игри.
- н) Услуги по организирането на хазартни игри (услуги на свободното време).
- о) Услуги, свързани с охрана и разследване.
- п) Други, неklasифицирани услуги от търговски характер.

5.3.3. Административно-правно регулиране на занаятчийски услуги:

I. Народни художествени занаяти: 1) художествена обработка на кожа; 2) изработване на изделия от кожа; 3) изработване на накити; 4) изработване на изделия от ковано желязо; 5) художествено леене; 6) звънчарство; 7) ножарство; 8) изработване и ремонт на старинно оръжие; 9) везбарство; 10) художествено плетиво; 11) изработване на национални кукли; 12) изработване на художествена керамика; 13) грънчарство; 14) художествена обработка на дърво и дърворезба; 15) изработване на художествени тъкани; 16) гайтанджийство; 17) изработване на национални костюми; 18) изработване и ремонт на български народни музикални инструменти; 19) художествена обработка на камък; 20) бакърджийство (медникарство); 21) изработване на дървени съдове и предмети за бита, копаничарство; 22) ръчно килимарство.

II. Други: 23) леярство на камбани; 24) изработване на стъклени изделия чрез духане на стъкло; 25) рисуване и гравирание върху стъкло; 26) ръчно книговеждане; 27) изработване и ремонт на съвременни музикални инструменти и аксесоари за тях; 28) изработване и ремонт на изделия от мед (бакър) и сплавите ѝ; 29) часовникарство; 30) гравьорство; 31) изработване на камини, кахлени печки; 32) изработване на елементи и монтаж на облицовки на стрехи; 33) покривни работи – редене на керемиди, поставяне на улици, изграждане на комини; 34) коминочистене; 35) тенекеджийство; 36) калайджийство; 37) ковачество; 38) изграждане на кладенци; 39) каменоделство; 40) точиларство; 41) ключарство; 42) бьчварство; 43) коларство; 44) кошничарство, изработване на рогозки и метли; 45) тъкачество (платно, аби, пътеки, черги, китеници и сродни) и мутафчийство; 46) седларство и сарачество; 47) обушарство; 48) шапкарство; 49) въжарство; 50) производство на боза (бозаджийство)

и шекерджийство, производство на изделия от захарен сироп; 51) вулканизация; 52) поправка на велосипеди; 53) шивашки услуги; 54) тапицерство; 55) ръчна изработка и ремонт на мебели; 56) ръчна изработка на табели и реклами; 57) фризьорство.

5.3.4. Административно-правно регулиране на дейности на свободните професии, които могат да бъдат категоризирани така:

а) Дейности, които съгласно данъчното законодателство, се упражняват от експерт-счетоводителите; консултантите; одиторите; адвокатите; нотариусите; частните съдебни изпълнители; съдебните заседатели; експертите към съда и прокуратурата; лицензираните оценители; представителите по индустриална собственост; медицинските специалисти; преводачите; архитектите; инженерите; техническите ръководители; дейците на културата, образованието, изкуството и науката; застрахователните агенти; други физически лица, за които са налице едновременно следните условия:

1. осъществяват за своя сметка професионална дейност;
2. не са регистрирани като еднолични търговци;
3. са самоосигуряващи се лица по смисъла на Кодекса за социално осигуряване⁸⁸.

б) Услуги в областта на селското стопанство, свързани с дейности по:

1. подготовка на полетата и почвата; засяване и засаждане на растенията; обработване на растенията; наторяване и пръскане, вкл. от въздуха; резитба на овощни дървета и лози; пресаждане на ориз, прореждане на цвекло и други подобни дейности прибиране на реколтата от селскостопанските продукти); борба с вредителите по растенията (вкл. с дивите зайци) чрез поддържане на земеделските земи в добро агроecологично състояние и чрез експлоатация на машини и оборудване за селскостопанско напояване (свързани с растениевъдството);

⁸⁸ Вж. § 1, т. 29 от Допълнителните разпоредби на Закона за данъците върху доходите на физическите лица.

2. дейности, подпомагащи развъждането – аклиматизиране, прираст и продуктивност на животните; тестване и изследване на състоянието на стадата, услуги по съпровождане и паша на стадата, кастриране на домашни животни, почистване на кафези и птичарници; изкуствено осеменяване на животни; услуги в конюшни (отглеждане, грижи за расови коне за разплод); стригане на овце; подслоняване и изхранване на селскостопански животни в стопанства (свързани с животновъдството);
3. дейности след прибиране на реколтата (свързани с растениевъдството);
4. обработка на семена за посев (свързани с растениевъдството);
5. извършването на лесовъдни дейности (свързани с горското стопанство);
6. дейности в дърводобива (свързани с горското стопанство).

6. Систематизация на административното нестопанско право

Административно нестопанско право е съвкупността от норми, които осъществяват административно-правното регулиране на дейността на *гражданите*, на *доброволни и самоуправляващи се организации*, създадени с цели от патриотичен, философски, филантропски, образователен, здравен, екологичен, културен, спортен (включително отдих и туризъм), социален или граждански характер⁸⁹, както и от *стопански субекти*, които съдействат за постигането на обществена кауза, установяване на социални контакти, извършвано за удовлетворяване на духовни индивидуални или колективни потребности на гражданите. В Закона за юридическите лица с нестопанска цел липсва дефиниция за „нестопанска дейност“ и това определено може да се изтъкне като негов недостатък, но *per argumentum a contrario* от легалното определение за икономически дейности в Закона за държавните помощи можем да приемем, че административното нестопанско право е посветено на административно-правното регулиране на всяка

⁸⁹ Сдруженията с идеална цел могат, според предмета на дейност, да се подразделят на политически (партии), синдикални (организации) и с друга идеална цел (например в сферата на образованието, културата, спорта и др.). Решение № 10 от 6.10.1994 г. по к. д. № 4 от 1994 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 87 от 25.10.1994 г.

дейност по предлагане на услуги, резултатите от която не са предназначени за размяна на пазара, независимо дали от това се формира и разпределя печалба или друг доход, включително предоставянето за ползване на материално и нематериално имущество и права. *Административното нестопанско право* се състои от следните дялове:

6.1. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на околната среда⁹⁰, свързани с управлението, контрола и опазването на биологичното разнообразие и защитените природни територии и отстраняване на замърсявания на почви, води, въздух на мястото на замърсяването, веднага или впоследствие, с помощта на механични, химични или биологически методи (*екологично административно право*).

6.2. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на здравеопазването⁹¹, свързани с:

- а) дейността на болници и подобни лечебни заведения⁹² по настаняване, диагностика и лечение на хоспитализирани пациенти с различни заболявания;
- б) медицинските дейности в извънболничната помощ – консултиране и лечение, извършвано от лекари по обща медицина, лекари специалисти и хирурзи, както и практиката на лекари по дентална медицина с общ и специализиран характер и ортодонтски дейности;

⁹⁰ Административно-правните норми на римското право относно опазване на околната среда се свързват с ограничаване на произволния излив на отпадни води, забрани за лов и риболов през определени периоди, опазване на речния и морски бряг. Новкиришка, М. Цит. съч., 74-75.

⁹¹ За наличието в древноримското законодателство на административно-правни институти от областта на санитарната и медицинска дейност вж. в Новкиришка, М. Цит. съч., с. 68.

⁹² Съгласно чл. 3, ал. 1 от Закона за лечебните заведения с изключение на центрите за спешна медицинска помощ, центрите за трансфузионна хематология, лечебните заведения за стационарна психиатрична помощ, центрите за комплексно обслужване на деца с увреждания и хронични заболявания, както и лечебните заведения към Министерския съвет, Министерството на здравеопазването, Министерството на отбраната, Министерството на вътрешните работи, Министерството на правосъдието и Министерството на транспорта, информационните технологии и съобщенията, които се създават от държавата; лечебните заведения в Република България се създават по Търговския закон или по Закона за кооперациите, както и като дружества по законодателството на държава – членка на Европейския съюз, или на държава, страна по Споразумението за Европейското икономическо пространство. Независимо от вида собственост лечебните заведения предоставят нематериалното благо „здраве“ (състояние на пълно физическо, психическо и социално благополучие на човека) и затова са елемент от административното нематериално право.

- в) дейност на стационарни заведения, предоставящи професионални здравни грижи за лица с умствени и психични увреждания или заболявания, както и за лица, зависими от наркотични вещества или алкохол;
- г) трудова медицина във връзка с осигуряването на безопасни и здравословни условия на труд (*медицинско административно право*).

6.3. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на социалните грижи, свързани с:

- а) предоставяне на настаняване и персонални грижи за стари хора и лица с физически увреждания, които са с ограничени възможности да се грижат за себе си и/или не желаят да живеят самостоятелно;
- б) малки комплекси за продължително живеене на пенсионерски общности;
- в) пансиони, домове и приюти, без здравни грижи (*социално административно право*).

6.4. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на държавното и частно образование⁹³ на всички нива по Международната стандартна класификация на образованието, във всякакви форми и за различни професии и специалности⁹⁴, които обхващат:

- а) предучилищното образование;
- б) началното образование;
- в) прогимназиалното и средно образование;

⁹³ Независимо че чл. 9 от Закона за предучилищното и училищното образование предвижда наличието на държавни, общински и частни детски градини и училища и че чл. 12 от Закона за висшето образование предвижда наличието на държавни и частни висши училища, образованието е нематериално благо.

⁹⁴ Макар в практиката си Конституционният съд да разглежда дейността на частните детски градини и училища в зависимост от това дали са включени в системата на държавното финансиране като частна/публична услуга (Решение № 9 от 10.5.2017 г. по к. д. № 5 от 2017 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 42 от 22.5.2017 г.), то образователната дейност по своята природа е пряко обвързана със задоволяване на нематериалните потребности на гражданите, поради което този сектор от обществения живот се класифицира към административното нестопанско право.

- г) образованието след завършено средно образование – включва образование, което е между средното и висшето образование, както и висше образование във всички степени – бакалавър, магистър и доктор;
- д) неформалното образование извън регламентираната училищна система с общ характер или с професионална насоченост, осъществявано чрез курсове, семинари, обучение на работното място и други форми (*образователно административно право*).

6.5. Административно-правно регулиране на обществените отношения, свързани с научно-изследователската и развойна дейност по повод извършваните фундаментални и приложни изследвания и експериментални разработки в областта на:

- а) биотехнологиите;
- б) естествените, медицинските, селскостопанските и техническите науки, без биотехнологиите;
- в) хуманитарните науки;
- г) обществените науки (*изследователско административно право*).

6.6. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на културата, свързани с:

- а) дейности по създаване и представяне на представления на живо като театрални, оперни, оперетни, балетни, циркови и други сценични произведения;
- б) творчески дейности от областта на литературата и изкуствата;
- в) дейности на библиотеки и архиви;
- г) дейности на музеи от всякакъв вид;
- д) дейности на ботанически и зоологически градини, природни паркове и резервати;
- е) опазване на културно-исторически паметници и забележителности (*културно административно право*).

6.7. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на спорта⁹⁵ и спортно-туристическата дейност, свързани с:

- а) дейности по експлоатация на спортни зали, стадиони и други съоръжения за спорт, открити или закрити, само оградени или изцяло покрити, със или без места за сядане и наблюдение, както и организиране и управление на спортни прояви за професионалисти или аматьори от организации, които притежават собствени спортни съоръжения;
- б) дейности на спортни клубове за професионалисти или аматьори, осигуряващи възможност на членовете си да се занимават със спортни дейности;
- в) дейности на фитнес и бодибилдинг центрове и зали;
- г) дейности на организатори на спортни прояви, притежаващи или не собствени спортни съоръжения;
- д) дейности на индивидуални спортисти и атлети, съдии, рефери;
- е) дейности на професионални групи (лиги) и управляващите ги органи;
- ж) дейности, свързани с промотиране на спортни прояви;
- з) дейности на спортни конни и кучешки бази;
- и) ползване на обекти за спортен лов и риболов;
- к) дейност на планински водачи (*спортно административно право*).

6.8. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на отбраната, свързани с:

- а) управление и контрол на дейностите в областта на националната отбрана – въоръжени сили (сухопътни, военноморски, военновъздушни) инженерни, транспортни, съобщителни, разузнавателни, материални и други невъоръжени сили; запасни и спомагателни

⁹⁵ Вж. за административно-правната регулация на спорта в Древен Рим в Кремадес, А., Перес, Х. Финансирането на спорта в Рим. Римското спортно право. *Ius romanum*, 1, 2018, 132–138, достъпен на адрес: http://iusromanum.eu/i/20181?p_p_id=56_INSTANCE_DqwfV3JP1Gm0&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_pos=28&p_p_col_count=29, посетен на 7.5.2020 г.

сили на националната отбрана; военна логистика (осигуряване на бойна и друга техника, сгради, имущество, провизии и други); медицински грижи за личния състав по време на учения и подготовка на открито;

- б) гражданската защита;
- в) разработване на планове за действие при извънредни обстоятелства и провеждане на обучение и тренировки, в които участват граждански институции и цивилно население;
- г) изследователската и развойната политика и нейното финансиране в областта на отбраната (*военно административно право*⁹⁶).

6.9. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на обществения ред⁹⁷ и сигурност, свързани с:

- а) дейности на полицейски сили, финансирани от държавата, редовни и допълнителни (пристанищна и гранична полиция, брегова охрана и други специални полицейски части), вкл. контрол върху безопасността на движението по пътищата, контрол върху режима на пребиваване на чужденци и поддържане на полицейски архиви;
- б) снабдяване на населението с продоволствие при стихийни бедствия, аварии⁹⁸ и катастрофи в мирно време (*полицейско административно право*).

6.10. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на правосъдието, свързани с:

⁹⁶ „В по-старите учебни курсове, посветени на римското публично право, нормите относно военната служба (*militia*) често се обособяват самостоятелно, което дава основание да се изследва т. нар. военно право“. Новкиришка, М. Цит. съч., с. 80.

⁹⁷ За историческите измерения на този дял от административното право свидетелстват някои норми, които предвиждат, че римските граждани имат както права да бъдат защитавани от държавата, така и задължения за опазване на обществения ред. Новкиришка, М. Цит. съч., 78-79.

⁹⁸ За римската администрация относно контролните и охранителните органи, чиято задача е да предотвратяват опасността от пожар, вж. в Мансано, Х. Римската администрация и безопасността на градовете – *Vigiles* и събаряне *Incendio arcendi causa*. *Ius romanum*, 1, 2018, 101-103, достъпен на адрес: http://iusromanum.eu/i/20181?p_p_id=56_INSTANCE_DqwfV3JP1Gm0&p_p_lifecycle=0&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_pos=28&p_p_col_count=29, посетен на 7.5.2020 г.

- а) процесуално представителство и юридически консултации от името на държавата;
- б) ръководство и контрол на охраната на органите на съдебната власт;
- в) държавните и частните съдебни изпълнители, с нотариусите, съдиите по вписванията и със синдиците;
- г) международната правна помощ и международното осиновяване;
- д) управлението на затворите (*правоохранително административно право*).

6.11. Административно-правно регулиране на обществените отношения в областта на външната политика на държавата, свързани с:

- а) дейността на дипломатическите и консулските представителства и мисии в чужбина или в службите на международни организации;
- б) управлението и подпомагането на информационни и културни дейности, предназначени да бъдат разпространявани в чужбина;
- в) помощ за други страни, предоставяна пряко или чрез посредничеството на международни организации;
- г) оказване на военна помощ на чужди държави;
- д) управление на външната търговия, както и финансови и технически въпроси с международен характер;
- е) дейността на чуждестранните дипломатически мисии и консулски служби на територията на страната (*дипломатическо административно право*).

Заключение

Необходимостта от въвеждането на нова систематика на учебната дисциплина, изучаваща административното материално право – специална част, е породена от драстичната промяна, настъпила в обществените отношения през последните години в България. Тя изисква сериозен преглед на обемното законодателство, което неминуемо ще съдейства за отстраняването на съществуващия вреден паралелизъм на администра-

тивно-правни регулации и ще стимулира кодификацията на нормативната уредба. Формирането на четири нови подотрасъла на административното право – специална част (административно право на гражданите, административно териториално право, административно стопанско право и административно нестопанско право) би представлявало първа крачка към обособяването им в отделни научни области и учебни дисциплини по подобие на гражданското право и наказателното право. Тази тенденция във времето само би провокирала задълбоченото разработване на една достатъчно перспективна учебна дисциплина, каквато е административното право (специална част). Надявам се настоящата студия да е повод за нейното бъдещо качествено развитие.